

*„...Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain*

K. Farkas Claudia, Ph.D.

1938-ban Olaszországban az antiszemitizmus a hivatalos politika rangjára emelkedett. Benito Mussolini rendszere kevesebb, mint két évtized alatt lebontotta a jogbiztonságot adó sáncait a zsidók körül. A fasiszta állam kezéhez 1938 és 1942 között több zsidóellenes törvény tapadt, melyeket autonóm módon jegyzett. 1943 korszakhatár: Mussolini bukása, Észak-Olaszország német megszállása és a Salói Köztársaság megalakulása után a fasiszta és a náci politika egy szintbe került zsidóellenes téren: ekkor a zsidóktól a létezés jogát is megtagadták. Az 1938-ban bevezetett zsidóellenes intézkedésekkel a fasizmus a félszigeten korábban „bevált” joggyakorlathoz nyúlt vissza (Sarfatti, 2009).

Az itáliai zsidók különös, ellentmondásokkal teli történelmet mondhattak magukénak. A Félszigeten jelenlétük az i.e. II. századig nyúlik vissza, és a folyamatosság jellemezte. Sokakat rabszolgaként hurcoltak magukkal római hadvezérek. A római zsidó közösség a legrégebbi Európában. Az i.e. II. századtól éltek zsidók többek között Tarantóban, Otrantóban, Pompeiben, Capuában, Siracusában, Ravennában, Ferrarában, Bresciában és Milánóban is (Avagliano, 2002; Pace, 2005).

Az itáliai élet viharokat és szép pillanatokat egyaránt tartogatott az olasz zsidók számára, a velük szembeni toleranciát vagy diszkriminációt a politikai és az egyházi hatalom változó erőtere határozta meg. Egészen a IV. század elejéig a római hatalommal a kapcsolatok összességében pozitívak voltak. A kereszténység megjelenésével – amely i. sz. 380-tól a birodalom hivatalos vallása lett – az olasz zsidók helyzete fokozatosan rosszabbra fordult. A birodalom hanyatlása, majd bukása pedig a pápai hatalom megerősödését hozta. Szabolcsi Miksa megállapítását kölcsönvéve: „az olasz zsidók is megállották a tűzpróbát. A pápaság árnyékában őrizte meg hitelvét az olasz zsidó. [...] Hogy az olasz zsidóság az ókort és a középkort átélte, a história egyik legnagyobb csodája.” (Szabolcsi, 2011, 101.). I. Gergely pápaságától kezdve (i.sz. 590) mintegy tizenkét évszázadon át helyzetüket erősen befolyásolta az aktuális pápák álláspontja, amely mindig más szint öltött. Sorsuk a politikailag extrém módon széttagolt félszigeten nagy változatosságot mutatott, a helyi politikai struktúrák függvényeként (Avagliano, 2002).

1215-ben a IV. Lateráni Zsinat úgy rendelkezett, hogy a zsidók kötelesek elkülönített lakóhelyen élni és megkülönböztető jelet viselni, de a korlátozó intézkedéseket nem

*„...Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain*

K. Farkas Claudia, Ph.D.

alkalmazták következetesen. IV. Pál pápa 1555-ben az Egyházi Államban élő összes zsidó lakhelyéül a gettókat jelölte ki, és nem feledkezett meg a szegyenbélyegről sem. A római gettó a második volt a félszigeten: Velence már 1516-ban a szegregáció útját járta. A velencei a világ legelső gettója volt. Az Egyházi Államban érvényben lévő rendelkezések szerint a kisebb településekről a zsidóknak a nagyobb városokban – pl. Rómában, Anconában – létesített gettóba kellett költözniük, így a kis közösségek felszámolódtak. Másutt is akadt példa a zsidóellenes attitűdre, 1597-ben a zsidókat kiűzték a Milánói Nagyhercegségből. Dél-Itáliából a XVI. század első felében – mint a spanyol korona alá tartozó területekről – igazi kényszervándorlás indult meg, ekkor Szicíliát mintegy 40.000 zsidó hagyta el (D’ Agostino, 2011; Pace, 2005).

Az elkövetkezendő századok nem hoztak lényegi változást az olasz zsidók számára. Viszontagságos idők voltak, a velük kapcsolatos elítélő, stigmatizáló társadalmi megítélés a társadalom peremére kényszerítette őket. Lelkesedéssel fogadták tehát a napóleoni seregeket, akik szuronyaik hegyén forradalmi jelszavakat, szabadságot és jogegyenlőséget hoztak. Napóleon bukása és a restauráció ideiglenesen visszavetették az emancipáció folyamatát, de csak rövid időre.

Az olasz zsidók számára a jogi egyenlőséget a XIX. század hozta meg, az egységállam megteremtésének puzzle-szerű eseménysorozata. 1870. szeptember 20-án felszámolták az utolsó gettót is, Rómában. Új korszak kezdődött Európa legrégebbi zsidó közössége számára (Pace, 2005).

A huszadik század elején a zsidó közösség szinte teljesen beolvadt Olaszország szövetébe. Az emancipációval társadalmi érvényesülési csatornák is nyíltak. Az antiszemitizmus – helyesebben talán – antijudaizmus szélsőséges katolikus optikaként azért jelen volt, háttérben a két vallás dogmatikai ellentéteivel. A zsidó közösség tagjai közül sokan futottak be fényes karriert a múlt század eleji Olaszországban és töltöttek be fontos pozíciókat a politikában és a hadseregben. Úgy tűnt – Szabolcsi Miksa szavaival szólva – hogy itt „a zsidó hite [...] semmiben nem akadály” (Szabolcsi, 2011, 100.). Néhány példa a zsidók érvényesülésére számokban és pozíciókban kifejezve: 1902-ben az Olasz Királyság hat szenátora volt zsidó, 1922-ben számuk 19-re emelkedett. 1910-1911 között a velencei zsidó családból származó jogász-bankár, Luigi Luzzati lett az ország miniszterelnöke. 1907-től hat éven át Ernesto Nathan töltötte be Róma polgármesteri székét. A zsidók kivették részüket az

*„...Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain*

K. Farkas Claudia, Ph.D.

első világháború küzdelmeiben is, a hagyomány mintegy ötven zsidó tábornok nevét őrzi, közülük a legismertebb Emanuele Pugliese (Avagliano, 2002).

A fasizmus hatalomra jutása önmagában nem sodorta válságba az olasz zsidók sikeres társadalmi integrációját. A mozgalom alapítói között, annak finanszírozásában is szerepük volt. 1922 októberében a „Marciasu Roma”-ban több mint 230 zsidó vett részt, majd a hatalomra jutást követő küzdelmekben is ott voltak. A győzelem után bármely állami állást nyitva állt előttük. Voltak zsidó tagjai a Fasiszta Nagytanácsnak, sokan szolgáltak a fegyveres erőknél, jelen voltak az egyetemeken, a közigazgatásban, a sajtó területén is (Michaelis, 1982; Chiappano, 2005).

A Duce zsidókkal kapcsolatos kommunikációját a félrevezetés és a „kettős játék” határozta meg. Súlyos következménye lett mindannak, hogy nyilatkozataival megtévesztette az olaszországi zsidó közösséget: eltompította a veszélyérzetüket és köreikben sokáig „jó Mussolini-kép” élt (Michaelis, 1982; Bassani, 1962).

A fasizmus kezdetben nem mutatott rasszista vonásokat, ezzel magyarázható, hogy sok zsidó lépett be Mussolini pártjába. A 20-as évek elején Mussolini olyan értelmű nyilatkozatokat tett, miszerint itt nincs különbség zsidó és nem zsidó között, a zsidók számára Olaszország földje maga az „új Sion” (Avagliano, 2002). Mussolini 1921 novemberében a „III. Congresso Nazionale dei Fasci”-n úgy beszélt, hogy a fasizmus nagy jelentőséget tulajdonít a faji kérdésnek, „mert a faj az (alap)anyag, mellyel történelmünket akarjuk építeni” (Preti, 1968, 24.). A fasiszta vezér többször nyilatkozott olyan értelemben, hogy Olaszországban nincs antiszemitizmus, mert az itt élő zsidók állampolgárként és katonaként is „bizonyítottak”.

Voltak körülötte zsidó támogatók, barátok, barátnők, és persze ellenfelek is. Margherita Sarfatti-hoz például hosszú ideig gyengéd szálak fűzték. A művelt és intelligens hölgy a fasiszta „Gerarchia” című lap szerkesztője volt, Mussoliniról elsőként írt életrajzot, a „Dux”-ot. A neves ellenfelek sorába tartozott például a szocialista Vittorio Treves, vagy a kommunista Umberto Terracini. 1931-ben egész Olaszországban mindössze tizenkét egyetemi professzor utasította vissza a rezsimnek szóló hűségesküt, köztük három zsidó tudós.

1932 tavaszán Mussolini fogadta Emil Ludwig német író és interjúsorozatot adott neki a „Palazzo Venezia”-ban. Ennek eredménye olvasható a „Beszélgetések Mussolinivel” című könyben, amely igazi kuriózum volt azoknak, akik kíváncsiak voltak Mussolinire, az

*„...Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain*

K. Farkas Claudia, Ph.D.

emberre. Emil Ludwig zsidó volt, így természetesnek vehető, hogy a Ducét faji nézeteiről is kikérdezte. Mussolini akkor „ostobaságnak” nevezte a rasszizmust és így beszélt: „Természetesen nincs tiszta faj, zsidó faj sem. Faj: egy érzés, nem realitás, 95%-ban érzés. Nem hinném, hogy biológiailag bizonyítható lenne egy faj tisztasága.” (Preti, 1968, 31.). Majd a germán faj állítólagos felsőbbrendűségén ironizált: „A nemzeti büszkeségnek – mondta – nincs szüksége a faj delíriumára.” (i.m.). Arról beszélt a német írónak, hogy Olaszországban nincs zsidóellenesség.

A fasiszta pártba még a harmincas években is sok zsidó lépett be: 1928 és 1933 között 4.920 zsidó tagja volt, az olasz zsidó közösség több, mint 10%-a. Giorgio Bassani „Finzi Continiék kertje” című regénye érdekesen világítja meg mindezt: „1933-ban, történt, a fasizmus úgynevezett „Decenniumának” ünnepi évében. A Duce hirtelen, kegyesen, szinte ihletből elhatározta, hogy kitarja karját a „tegnapi közönyösök és ellenségek” felé, s e „nagylelkűség” révén egyszeriben kilencven százalékra emelkedett a ferrarai hitközséghez tartozó fasiszta párttagok száma. Apám [...] nem mulasztotta el kijelenteni, hogy milyen örömet okoz neki a szóban forgó esemény.” (Bassani, 1962, 36.).

1934-től már voltak jelei annak, hogy a zsidókkal kapcsolatos politika változóban van. A sajtó hangneme más lett. 1936 végén Mussolini kezdte eltávolítani a zsidókat a fasiszta újságoktól. A „Popolo d’ Italia” új főszerkesztője, Giorgio Pini számára emlékezetes volt a vele történt találkozás 1936. december 23-án. Kiderült, a Duce hevesen ellenzi, hogy egy kitűnő tollú újságíró, Adriano Grego írásai a főoldalon jelenjenek meg, azért, mert zsidó. Mussolini így érvelt: „Meg kell értenetek, milyen visszhangja lenne külföldön, ha kiderülne, hogy éppen Mussolini lapjánál zsidó a vezető publicista.” (Michaelis, 1982, 122.). Ugyancsak 1936 decemberében, egy aláírás nélkül közölt cikkben az antiszemitizmus nyugati országokban történt térnyerésének okait vizsgálva úgy vélte, hogy „A válasz végtelenül egyszerű: az antiszemitizmus elkerülhetetlen ott, ahol a szemitizmus erős. [...] A sok zsidó miatt jön létre a zsidóellenesség.” (i.m. 123.).

A faji politika a félelemből táplálkozott. A fasizmus faji koncepciójában a 30-as évek derekán mély változás állt be, akkor, amikor Olaszország Afrika szarvában vívta gyarmati háborúját az etióp néppel. Már a háború kezdetén, 1935-ben fasiszta újságok, mint például az „Il Popolo d’ Italia”, „olasz faji öntudat” szükségességéről kezdtek cikkezni. Mussolini 1935 októberében egy beszédében élesen kikelt az afrikaiakkal kötött házasságok ellen, 1936.

*„...Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain*

K. Farkas Claudia, Ph.D.

május 11-én pedig – mindössze hat nappal a főváros, Addis Abeba elfoglalását követően – Pietro Badoglio és Rodolfo Grazianinak elrendelte, hogy határozottan lépjenek fel a „meszticség” „rettenetes veszélyével” szemben (Michaelis, 1982, 125.). A Ducénak a „mesztic faj” létrejöttével kapcsolatos aggodalmi vezettek a diszkriminatív törvénykezéshez.

Az etióp háború előtt a fekete kontinens olaszok uralta területein elterjedt volt az ún. „madamismo”: az itt élő-harcoló katonák és a gyarmatügyi kormányzás tisztviselői közül sokan éltek együtt bennszülött nővel és sokaknak gyermekeik is születtek. A szituáció akkor még nem okozott fejtörést a kormánynak, mert kevés olaszt érintett. Etiópia meghódítását követően az itt élőkkel való kapcsolat más összefüggésbe került: a régi gyarmatoknál (például Líbia) sokkal népesebb területről volt szó, és a terv az volt, hogy többmillió nagyságrendben telepítenek olaszokat a meghódított területre. Voltak kormányzati elképzelések a „madamismo” mérséklésére, például az, hogy az olasz férfiak legfeljebb hat hónapot töltsenek a fekete kontinensen, egyúttal ösztönözték a feleségeket, hogy kövessék férjeiket a távoli helyekre.

A sikerrel megvívott gyarmati háború után úgy gondolták, hogy Olaszország ezt az etnikailag heterogén birodalmat csak abban az esetben képes összetartani, ha megóvjá magát a „meszticizmustól” és nem oldódik fel a „fajok” tengerében. Az 1937. április 19-én kiadott törvényerejű rendeletet értelmében egytől öt évig terjedő börtönbüntetéssel sújthatók azok az olasz állampolgárok, akik a Királyság vagy a Gyarmatok területén házastársi/élettársi kapcsolatban éltek Olasz Kelet-Afrika alattvalójával. Büntetés csak az olasz állampolgároknak járt, mindkét nembelieknek, a „büntársaiknak” nem. A „faj minőségének rombolásáért” csakis az olasz állampolgárokat tartották felelősnek, mondván, ők magasabb civilizációhoz tartoznak. Az volt az álláspont, hogy aki „megengedhetetlen kapcsolatot tart fenn” bennszülöttekkel, bizonyítja, hogy megfeledezett állampolgári kötelességéről. Fontos megjegyezni ugyanakkor, hogy a faji törvények kibocsátását követően a prostitúciót eltúrte a rezsím (Preti, 1968). Kelet-Afrikában nyílt faji diszkrimináció történt, és mindez jóval megelőzte a zsidóellenes törvények kibocsátását. A faji tisztaság deklarációjával a fasizmus gyökeres váltást hajtott végre: jogi téren felavatta a „tisza vér” mítoszát (Chiappano, 2005).

Mindeközben a zsidókkal kapcsolatban Mussolini a megtévesztés kommunikációjával élt. Erre jó példa, amikor az osztrák kancellárt, Kurt Schuschniggot 1937 áprilisában – a gyarmati faji törvények kibocsátásának idején – arról igyekezett meggyőzni, hogy a fasizmus

*„...Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain*

K. Farkas Claudia, Ph.D.

és a náciizmus között lényeges különbségek vannak, így például, hogy „nem fogadjuk el a rasszista teóriákat, főleg jogi vonatkozásban” (Sinigaglia, 2011.). Nem okozott számára problémát, hogy ugyanarról a dolgról, egyazon időszámban, ellentétes értelemben nyilatkozzék.

Olaszországban 1937 tavaszán-nyarán a zsidóellenes kampány hevesé vált. Giorgio Bassani emlékeiben úgy él, hogy akkor „az összes újságokban faji uszítás” vette kezdetét (Bassani, 1962, 284.). Tavasszal egy különösen nyugtalanító írás látott napvilágot. Paolo Orano „Gli ebrei in Italia” („A zsidók Olaszországban”) című könyvéről van szó, melyet politikai antiszemizmus ihletett (Orano, 1937). Könyve új kezdetet jelölt. A Perugiai Egyetem rektorának, nem mellesleg fasiszta képviselőnek könyvét a fasiszta sajtó lelkesen recenzálta és széleskörű megjelenést biztosított a mérgező tartalomnak. Botrányt keltett Orano könyve a fasiszta Olaszország természetes ellenségeiként jelenítette meg a zsidókat (Preti, 1968; Sarfatti, 2009).

Az Orano-könyv mély zsidóellenes előítéletet táplált, és az Olaszországot fenyegető zsidóveszély lehetőségéről értekezett. A könyv a zsidóellenes politikai lépések előfutárának tekinthető, némely vélemény szerint maga Mussolini volt a megrendelő. Az 1930-as évek Olaszországában ez volt az első olyan könyv, mely a zsidóellenességet választotta tárgyául. Orano megítélése szerint létezik, s az országban kitapintható a “zsidó veszély”. Elvitathatatlan kapcsolatot tételezett fel a zsidóság és a fasizmus között, ami szerinte a rezsím szempontjából káros következményekkel jár, mert a szerző értelmezése szerint a zsidók jelen vannak az antifasizmus minden lényeges központjában.

Az olaszországi zsidókra nézve súlyos következtetésekre jutott, alternatíva elé állította őket. A zsidók számára – mondta – elérkezett a döntés órája. Ha olaszok akarnak lenni, meg kell feledkezniük zsidó mivoltukról és halaszthatatlan kötelességük, hogy a nemzetközi zsidóság ellenségeinek tekintsék magukat. Orano azt a látszatot akarta kelteni, mintha zsidóellenes állásfoglalása nem megkülönböztetés nélkül sújtana le a zsidókra, a cionistákat és a fasiszta zsidókat támadja. A cionisták azonban a korabeli becslések szerint legfeljebb kétezren lehettek. A szerző úgy vélte, hogy a zsidók morálisan nem képesek az igaz hazafiságra (Orano, 1937).

A “Gli ebrei in Italia” című könyv felrázta és megrémítette az olasz zsidókat, mert kifejezetten ellenük szólt. Keresték a tiltakozás és a válaszdás lehetőségét. Hitetlenkedtek

„...*Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.*”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain

K. Farkas Claudia, Ph.D.

amiatt, hogy az antiszemitizmus magva Olaszországban is kihajtott és a csendes tiltakozást választották. Mások hittek Mussoliniben s igyekeztek kifejezni hazafiságukat, „jó fasiszta” mivoltukat, Olaszország iránti hűségüket. 1937 nyarán Mussolini szükségét látta, hogy megnyugtassa az olasz zsidókat. Generoso Pope-nak adott interjújában úgy fogalmazott, hogy nem tervez vallási vagy faji diszkriminációt, itt „a zsidókkal úgy bánnak, mint minden olasz állampolgárral, amíg betartják a törvényt” (Michaelis, 1982, 144.)

Mussolini – a kettős kommunikációt gyakorolva – a külföld felé, az olasz zsidók felé, és saját munkatársai felé is megnyugtató nyilatkozatokat tett, miszerint nem tervez zsidóellenes lépéseket. A valóság ennek ellenkezője volt. 1938-ban a rezsim immár nemzeti területen indított faji törvénykezést (K. Farkas, 2015). Olyan közösség ellen lépett fel, amely mintegy ötvenezres lélekszámával Olaszország lakosságának csupán egy ezrelékét alkotta, háta mögött hét évtizednyi törvényi egyenjogúsítással, sikeres(nek) hitt) társadalmi integrációval. A kép a „befogadó Olaszországról” összetört. Sokan gondolták úgy, hogy „Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg” (Morante, 2012, 76.), „Diktatur gemildert durch Schlamperei” (Lénárd, 1969, 127). Tévedtek. Elsa Morante híres regényének szereplője dermedten nézte, amint „1938 tavaszán Olaszországban is elbődült a hivatalos antiszemita propagandakórus, ettől olyan érzése támadt, mintha a végzet napról napra erősödő, robajló áradata zúdulna az ajtaja felé.” (Morante, 2012, 61.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

AVAGLIANO, Mario

2002 *Ebrei e fascismo, storia della persecuzione.*

Patria Indipendente, n. 6-7, giugno-luglio 2002.

<http://www.storiaxisecolo.it/fascismo/fascismo18.htm> (A letöltés dátuma: 2013.02.12.)

BASSANI, Giorgio

1962 *Finzi-Continiék kertje.* Magvető, Budapest.

CAFFAZ, Ugo a cura di

1988 *Discriminazione e persecuzione degli ebrei nell' Italia fascista.* La Giuntina, Firenze.

„...*Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.*”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain

K. Farkas Claudia, Ph.D.

CHIAPPANO, A.

Il fascismo e l'antisemitismo di stato. In: MINERBI, Alessandra a cura di
2005 *1938-1945 La persecuzione degli ebrei in Italia*. Fondazione CDEC, Milano. 14-26.

D' AGOSTINO, Francesco

2011 Novesecoli di continua presenza ebraica. La Giudecca di Palermo (I.)
Keshet, n. 1/2 giugno-luglio 2011, 67-73.

K. FARKAS Claudia

2015 *Jogfosztástól a zsidó iskoláig. Fajvédelem é soktatáspolitiká a fasiszta Olaszországban*.
Belvedere Meridionale, Szeged.

LÉNARD A. Sándor

1969 *Római történetek*. Magvető Könyvkiadó, Budapest.

MICHAELIS, Meir

1982 *Mussolini e la questione ebraica*. Edizioni di Comunità, Milano.

MINERBI, Alessandra a cura di

2005 *1938-1945 La persecuzione degli ebrei in Italia*. Fondazione CDEC, Milano

MORANTE, Elsa

2012 *A történelem*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

ORANO, Paolo 1937

Gli ebrei in Italia. Pinciana, Roma.

PACE, F.

Gl iebrei italiani, una storia di versa In: MINERBI, Alessandra a cura di
2005 *1938-1945 La persecuzione degli ebrei in Italia*. Fondazione CDEC, Milano. 10-13.

„...*Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.*”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain

K. Farkas Claudia, Ph.D.

PRETI, Luigi 1968

Impero fascista, africani ed ebrei. Mursia, Torino.

SANTARELLI, Enzoacura di

1979 *Scrittapolitici di Benito Mussolini.* Feltrinelli, Milano.

SARFATTI, Michele (2009): Contenuto e modalità della persecuzione antiebraica dell' Italia fascista 1938-1943. In: GARLATI, Loredana – VETTOR, Tiziana: *Il diritto di fronte all' infamia nel diritto.* Giuffrè Editore, Milano. 137-146.

SINIGAGLIA, Roberto

2011 *Le leggi razziali del 1938 in Italia.*

http://www.tuttostoria.net/%5CDocumenti%5CLeggi_razziali_1938_sinigaglia.pdf

(A letöltés dátuma: 2012.01.09.)

SZABOLCSI Miksa

2011 *Olasz zsidók között.* Gabbiano Print, Budapest.

Dr. habil. K. Farkas Claudia történész, a Pécsi Tudományegyetem docense. Kutatási területei közé tartozik az olasz fasizmus oktatáspolitikája, az olasz és a magyar zsidók jogi helyzete a XIX-XX. században. A témában könyvei jelentek meg az utóbbi években: *Jogok nélkül. A zsidó lét Magyarországon, 1920-1944.* (Napvilág Kiadó, 2010), *Zsidósors Mohácson 1944-ben* (PTE FEEK, 2015), *Jogfosztástól a zsidó iskoláig. Fajvédelem és oktatáspolitikai a fasiszta Olaszországban* (Belvedere Meridionale, 2015)

Dr. habil. Claudia K. Farkas, associate professor at the University of Pécs is a Historian. She is an expert in the History of Education, and in the legal situation of Jews in Hungary and Italy in the 19th – 20th centuries. She has published several books in these topics: „*Without rights: Jewish Existence in Hungary, 1920-1944*”, „*Jewish Destiny in Mohács in 1944*”, „*From Deprivation of Rights to the Jewish Schools. Racism and Educational Policy in the Fascist Italy*”.

*„...Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain*

K. Farkas Claudia, Ph.D.

ABSTRACT

The history of the Jews is particular and full of contradictions in Italy, it spans more than two thousand years. The Jewish presence on the peninsula is characterized by periods of persecutions and tolerance. The nineteenth century brought them legal equality, the emancipation opened career opportunities. Early in the twentieth century the Jewish community was absorbed into the fabric of society. Initially the fascism was not wearing racist traits. The regime made a radical change in the ideological field with the racial laws introduced in Italian East Africa at the end of 1930. In 1938, however, the government started anti-Semitic jurisdiction on a national level.

The present study aims to draw a short historical overview of the position of the Italian Jews from perspective of “inclusion and exclusion”, focusing on the 19th- 20th centuries, closing with the year 1938. The article provides an answer to the researcher’s questions with the method of synthesizing analysis, using historical and literary sources, in Italian and Hungarian. The study points out that the position and rights of the Italian Jews react sensitively to the changes of the political environment.

SINTESI

“...In Italia certe cose non possono accadere”

La storia degli ebrei italiani é particolare e piena di volte, con piú di duemila anni di presenza sulla Penisola. Nel corso dei secoli gli ebrei vivevano nel campo variabile di discriminazione e tolleranza. Il secolo XIX. portava per loro l’ uguaglianza di diritto, l’emancipazione apriva canali di successo sociale. All’ inizio del secolo XX. la comunitá ebraica era armonicamente integrata nella societá italiana, sembrava che neanche l’ascesa al potere del fascismo metteva in crisi il modello successo di integrazione sociale. Il fascismo faceva un grande cambiamento nel campo ideologico con le leggi razziali adottate in Africa Orientale Italiana alla fine degli anni 1930. Nel 1938 però il regime iniziava legislazione antiebraica sul territorio nazionale.

Lo studio mira a disegnare un breve arco storico sulla situazione degli ebrei italiani dalla prospettiva di “inclusione ed esclusione”, ponendo l’ accento sul secolo XIX-XX., chiudendo con l’ anno 1938. L’ articolo é di tipo analitico sintetizzatore, risponde le domande di ricerca utilizzando fonti storiche e letterarie, italiane ed ungheresi. L’ articolo dimostra che la posizione e i diritti degli ebrei italiani erano sensibili ai cambiamenti del contesto politico.

**„...Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain**

K. Farkas Claudia, Ph.D.

Útmutatás azok számára, akik a cikket idézni kívánják:

K. FARKAS Claudia 2015 „...Olaszországban bizonyos dolgok nem történhetnek meg.”
Az olasz zsidók a befogadás és kirekesztés útjain. *Yerusha. Zsidóság és kulturális antropológia. Online folyóirat. 2015/2.*

url: <http://yerushaonline.com/?v=bd73b4kn2>